

POSTANOWIENIE
składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego

Dnia 17 września 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Teresa Flemming-Kulesza (przewodniczący)
SSN Beata Gudowska (sprawozdawca, uzasadnienie)
SSN Zbigniew Hajn
SSN Halina Kiriło (sprawozdawca)
SSN Maciej Pacuda
SSN Jolanta Strusińska-Żukowska
SSN Romualda Spyt

Protokolant Monika Domańska
z udziałem Prokuratora Prokuratury Generalnej Teresy
Ostrowskiej

w sprawie z wniosku D. P.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych

o emeryturę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu jawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i
Spraw Publicznych w dniu 17 września 2014 r. zagadnienia prawnego
przekazanego do rozstrzygnięcia powiększonemu składowi Sądu Najwyższego
postanowieniem z dnia 8 kwietnia 2014 r., sygn. akt II UK 427/13,

"Czy nabywa prawo do polskiej emerytury po 1 stycznia 1991 r.
osoba, która przed tą datą przesiedliła się do Republiki Federalnej
Niemiec i nadal tam zamieszkuje?"

odmawia podjęcia uchwały.

UZASADNIENIE

D. P., urodzona w dniu 14 kwietnia 1949 r., przesiedliła się do Niemiec i mieszka tam od dnia 2 listopada 1990 r. W dniu 28 kwietnia 2008 r., po ukończeniu 60 roku życia, zgłosiła wniosek o emeryturę z tytułu 28 lat, 5 miesięcy i 2 dni okresów składkowych, nieskładkowych i uzupełniających przebytych w Polsce przed przesiedleniem. Wniosek został złożony za pośrednictwem Niemieckiego Ubezpieczenia Emerytalno-Rentowego (*Deutsche Rentenversicherung*) i załatwiony decyzjami Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, z dnia 9 listopada 2011 r. i z dnia 27 lutego 2012 r. Polska instytucja ubezpieczeń społecznych odmówiła wnioskodawczyni prawa do emerytury, powołując się na postanowienia umowy między Polską Rzeczpospolitą a Republiką Federalną Niemiec o zaopatrzeniu emerytalnym i wypadkowym, podpisanej w Warszawie w dniu 9 października 1975 r. (Dz.U. z 1976 r. Nr 16, poz. 101 ze zm.; dalej „umowa z 1975 r.”), zgodnie z którą – jak wskazano – obowiązek świadczenia emerytury przejęła strona niemiecka. Przesiedlenie wnioskodawczyni z Polski do Niemiec nastąpiło w czasie obowiązywania tej umowy, zastąpionej następnie umową między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o zabezpieczeniu społecznym, sporządzoną w Warszawie w dniu 8 grudnia 1990 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 108, poz. 468; dalej „umowa z 1990 r.”).

Z punktu widzenia zasad nabywania i realizowania prawa do świadczeń z zaopatrzenia emerytalnego przez osoby przesiedlające się między Polską a Niemcami znaczenie ma art. 4 umowy z 1975 r., zgodnie z którym renty z zaopatrzenia emerytalnego (pojęcie równoznaczne z emeryturami) przyznaje – według obowiązujących ją przepisów – instytucja ubezpieczeniowa państwa, na terytorium którego osoba uprawniona mieszka (ust. 1). Instytucja ta uwzględnia – według obowiązujących ją przepisów – okresy ubezpieczenia, okresy zatrudnienia oraz okresy z nimi zrównane w drugim państwie w taki sposób, jak gdyby zaistniały na terytorium pierwszego państwa (ust. 2). Świadczenia te przysługują tylko przez okres zamieszkiwania na terytorium państwa, którego instytucja ustaliła rentę. W tym okresie pobierający rentę nie ma roszczenia do instytucji ubezpieczeniowej drugiego państwa z tytułu okresów ubezpieczenia, zatrudnienia oraz okresów z nimi związanych w drugim państwie (ust. 3). Jeżeli rencista zmieni miejsce pobytu i

zamieszka na terytorium drugiego państwa, wypłata świadczeń zostaje wstrzymana, a instytucja ubezpieczeniowa państwa, w którym rencista zamieszkał, decyduje o prawie do renty za okres od wstrzymania jej wypłaty, według obowiązujących ją przepisów, uwzględniając okresy ubezpieczenia w pierwszym państwie, tak jakby zaistniały na terytorium drugiego państwa (art. 5 ust. 1 i 2 w związku z art. 4 ust. 2). Dopóki zatem uprawniony mieszka na terytorium Niemiec, dopóty nie może żądać od polskiej instytucji ubezpieczeniowej przyznania prawa do emerytury z tytułu polskiego zaopatrzenia emerytalnego, nawet gdy osiągnął przed przesiedleniem wszystkie okresy wymagane do nabycia tego prawa.

Wyrokiem Sądu Okręgowego w O. z dnia 7 sierpnia 2012 r. decyzje odmowne zostały zmienione przez przyznanie wnioskodawczyni prawa do emerytury od dnia 14 kwietnia 2009 r., a Sąd Apelacyjny, oddalając apelację organu rentowego, wyrokiem z dnia 17 stycznia 2013 r. potwierdził nabycie przez ubezpieczoną prawa do emerytury na podstawie art. 24 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.; dalej „ustawa o emeryturach i rentach z FUS”) po ukończeniu wieku emerytalnego (60 lat) i wykazaniu wymaganych okresów ubezpieczenia w Polsce. Sąd drugiej instancji oparł rozstrzygnięcie na sformułowanym w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 20 stycznia 2010 r., II UK 152/09 (OSNP 2011 nr 13-14, poz. 193) poglądzie, że zgodnie z art. 27 ust. 1 zdanie pierwsze umowy z 1990 r., o stosowaniu zasad przyznawania świadczeń przewidzianych umowie z 1975 r. nie decyduje chwila przesiedlenia do Niemiec, lecz nabycie prawa do świadczeń przed dniem 1 stycznia 1990 r. Prawo do świadczeń na podstawie umowy z 1990 r. ustalane jest w sposób podobny do regulacji wspólnotowej, według zasady proporcjonalności, przy równoległym uwzględnianiu okresów ubezpieczenia przebytych przez uprawnionego po dniu 1 stycznia 1991 r. w obydwu państwach (art. 17-18). W myśl postanowień tej umowy, w razie zaistnienia niepokrywających się okresów ubezpieczenia w obu państwach, prawo do świadczeń ustala się na podstawie przepisów obowiązujących w państwie, w którym zostały przebyte, a każda z właściwych instytucji zapewnia emeryturę w wysokości odpowiadającej co do zasady proporcji okresu

ubezpieczenia na swoim terytorium w stosunku do całego uwzględnionego okresu ubezpieczenia.

Orzeczenie o niezastosowaniu wobec wnioskodawczyni postanowień umowy z 1975 r. w związku z nieuzyskaniem – ze względu na datę powstania prawa do emerytury – statusu kreowanego jej postanowieniami, Sąd drugiej instancji wsparł wykładnią przepisów rozporządzenia Rady (EWG) nr 1408/71 w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników najemnych, osób prowadzących działalność gospodarczą na własny rachunek i do członków ich rodzin przemieszczających się po Wspólnocie (Dz.Urz. UE, L.1971.149.2; dalej „rozporządzenie nr 1408/71”) oraz przepisów rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie koordynacji systemów ubezpieczenia (Dz.Urz. UE L 166.1 ze zm.; dalej „rozporządzenie nr 883/2004”), zgodnie z którymi umowa z 1975 r. zachowała moc tylko w zakresie określonym w art. 27 ust. 2 – 4 umowy z 1990 r.

Zagadnienie prawne przedstawione w sentencji postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 8 kwietnia 2014 r., wyłoniło się przy rozpoznaniu skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu drugiej instancji, opartej na podstawie naruszenia prawa materialnego przez niezastosowanie art. 6 i 7 rozporządzenia nr 1408/71; uznanie za obowiązujący art. 27 ust. 1 umowy z 1990 r., zastąpionego od dnia 1 maja 2004 r. przez przepisy unijne, oraz przez uznanie, że umowa z 1975 r. nie ma zastosowania do osoby mieszkającej nieprzerwanie w Niemczech od 1990 r., a w konsekwencji niezastosowanie art. 4 ust. 1 umowy z 1975 r., lecz wydanie wyroku na podstawie art. 24 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. W skardze zarzucono także naruszenie art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez niewyjaśnienie podstawy prawnej wyroku, a w szczególności nieodniesienie się do sformułowanego w apelacji zarzutu naruszenia art. 6 i art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 1408/71. Organ rentowy podniósł, że dotychczasowe stosowanie przepisu art. 27 ust. 2 umowy z 1990 r. nie budziło wątpliwości obu jej stron. Zarówno Polska, jak i Niemcy stosują ten przepis w ten sam sposób, a zatem dla osób, które przesiedliły się do Niemiec przed dniem 1 stycznia 1991 r. i nadal tam zamieszkują, niemiecka instytucja ubezpieczeniowa przyznaje świadczenia, przejmując płatność również za przebyte w Polsce okresy

ubezpieczenia pracowniczego i – odpowiednio – organ rentowy stosuje postanowienia tej umowy w odniesieniu do osób, które przed dniem 1 stycznia 1991 r. zamieszkały w Polsce i nadal tu mieszkają, a okresy ubezpieczenia przebyły w Niemczech. Skarżący przedstawił, że w sprawie wnioskodawczyni niemiecka instytucja ubezpieczeniowa w piśmie z dnia 5 listopada 2009 r. potwierdziła stosowanie umowy z 1975 r.

Formułując zagadnienie prawne, Sąd Najwyższy wyszedł z założenia, że w sprawie zachodzi potrzeba wiążącego rozstrzygnięcia „czy nabywa prawo do polskiej emerytury po 1 stycznia 1991 r. osoba, która przed tą datą przesiedliła się do Republiki Federalnej Niemiec i nadal tam zamieszkuje”, przy czym wyraził stanowczy pogląd, że o uprawnieniach emerytalnych takich osób decyduje – jako regulacja szczególna – umowa z 1975 r., mająca nadal, także po podpisaniu umowy z 1990 r., zastosowanie do osób, które przesiedliły się do drugiego państwa przed dniem 1 stycznia 1991 r., gdyż funkcjonuje w systemie prawnym z mocy art. 6 i art. 7 ust. 2 pkt c rozporządzenia nr 1408/71. W zakresie określonym w art. 27 ust. 2-4 umowy z 1990 r., postanowienia umowy z 1975 r., wymienionej w załączniku III do rozporządzenia nr 1408/71, zastępują jego postanowienia, pod warunkiem, że są korzystniejsze dla beneficjentów lub jeśli wynikają ze szczególnych okoliczności o charakterze historycznym, a ich skutek jest ograniczony w czasie. Podobnie przyjęto w rozporządzeniu nr 883/2004, wymieniając umowę z 1975 r. w załączniku II. W ocenie składu przedstawiającego zagadnienie prawne do rozstrzygnięcia, nie powinno budzić wątpliwości, że renty przyznane według zasad przewidzianych w umowie z 1975 r. przysługują przez okres zamieszkiwania na terytorium państwa, którego instytucja ubezpieczeniowa ustaliła rentę i w tym czasie osoba pobierająca rentę nie ma roszczenia do instytucji ubezpieczeniowej drugiego państwa z tytułu okresów ubezpieczenia, okresów zatrudnienia oraz okresów z nimi zrównanych w drugim państwie (art. 4 ust. 3 umowy z 1975 r.). Wyłączone są roszczenia o zwrot składek wpłaconych do instytucji ubezpieczeniowych państwa poprzedniego miejsca zamieszkania (art. 6 umowy z 1975 r.). Instytucje ubezpieczeniowe nie mogą żądać zwrotu już przekazanych składek.

Przedstawiając zagadnienie prawne, Sąd Najwyższy dążył do uniknięcia rozbieżności w orzecznictwie, która powstałaby, gdyby swe orzeczenie oparł na poglądzie przeciwnym pogładowi wyrażonemu w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 20 stycznia 2010 r., II UK 152/09, że o tym, iż to strona niemiecka przyznaje emeryturę na podstawie umowy z 1975 r. według prawa niemieckiego, stosując zasadę terytorialności, decyduje tylko przesiedlenie się do Niemiec przed dniem 1 stycznia 1991 r., a nie data nabycia uprawnień emerytalnych, ani to, czy cały wymagany staż emerytalny, czy tylko część, zostały wypracowane w Polsce.

Sąd Najwyższy w składzie powiększonym zważył, co następuje:

Przedstawione do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne dotyczy przedmiotu uzgodnień między Polską i Republiką Federalną Niemiec w umowie o zaopatrzeniu emerytalnym i wypadkowym z dnia 9 października 1975 r., kształtującej wzajemne stosunki na zasadzie włączenia uprawnionych do systemów prawnych miejsca zamieszkania, także w ten sposób, że osoby, które przesiedliły się z Polski nabywały – ze względu na zaistniałe przed przesiedleniem okresy ubezpieczenia i związane z tym okoliczności – emerytury ustalone tak, jakby okresy ubezpieczenia zostały przebyte w Niemczech (art. 4 ust. 1 i 2 w związku z art. 15 ust. 2 umowy z 1975 r.). Wraz z przesiedleniem się ekspektatywy emerytalne istniejące w stosunku do polskich instytucji ubezpieczeniowych były przenoszone na instytucje niemieckie bez zwrotu składek (art. 6 ust. 3 umowy), ale też bez możliwości eksportu poza Niemcy uzyskanych emerytur. Stosownie do art. 4 ust. 3 umowy, wypłata była dokonywana wyłącznie na terytorium działania instytucji zobowiązanej według miejsca zamieszkania, zgodnie z podstawową zasadą prawa niemieckiego, tylko na terytorium Niemiec. Odpowiednio, art. 65 ustawy z dnia 23 stycznia 1968 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 3, poz. 6 ze zm.) stanowił o zawieszeniu prawa do emerytury w razie wyjazdu za granicę. Po zmianie miejsca zamieszkania na teren państwa pierwotnego zamieszkania obowiązek ustalenia prawa i wypłaty renty (emerytury) powstawał według prawa *loci*. W tym wypadku instytucja tego państwa uwzględniała polskie

okresy ubezpieczenia i z nimi zrównane przebyte na podstawie stosowanych przez nią przepisów.

Na podstawie obowiązującej od dnia 1 października 1991 r. umowy z 1990 r., zawartej po zjednoczeniu Niemiec, utrzymany został stosunek stron umowy z 1975 r. do okresów ubezpieczenia przebytych w drugim państwie przed przesiedleniem, przy czym ustalono graniczny termin przesiedlenia na dzień 31 grudnia 1990 r. lub najpóźniej do dnia 30 czerwca 1991 r. (art. 27 ust. 3 umowy z 1990 r.). Postanowiono, że nowa umowa nie narusza, a więc zachowuje prawa nabyte do dnia 1 stycznia 1991 r. na podstawie umowy z 1975 r.

W stosunkach dwustronnych między Polską a Niemcami, jako państwami członkowskimi Unii, stosowanie postanowień umowy z 1975 r. potwierdzone zostało najpierw w art. 6 rozporządzenia nr 1408/71, przez wymienienie w pkt 19 załącznika III, zgodnie z warunkami i zakresem określonymi w art. 27 ust. 2–4 umowy z 1990 r. oraz jej art. 11 ust. 3, art. 19 ust. 4, art. 27 ust. 5 i art. 28 ust. 2. Stworzono tym samym stan prawny, w którym - mimo przyjęcia w umowie z 1990 r. zasady proporcjonalnego ustalania prawa do świadczeń emerytalnych i rentowych (art. 17-18) - okresy ubezpieczenia nieprzebyte na obszarze Republiki Federalnej Niemiec oraz okresy zaliczone zgodnie z prawem o rentach obcych uprawniały do nabycia emerytury niemieckiej (por. ustawę dnia 7 sierpnia 1953 r. o rentach obcych i rentach zagranicznych – FRG, a następnie ustawę z dnia 25 lutego 1960 r. o nowym uregulowaniu rent obcych i zagranicznych – FANG).

Umowa z 1975 r. została następnie wymieniona w załączniku II do rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 988/2009 z dnia 16 września 2009 r. zmieniającego rozporządzenie (WE) nr 833/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego oraz określającego treść załączników (Dz.Urz. UE L 284.43), jako stosowana „zgodnie z warunkami i zakresem określonymi w art. 27 ust. 2–4 umowy z 1990 r. (zachowanie na podstawie umowy z 1975 r. statusu prawnego osób, które zamieszkały na terytorium Niemiec lub Polski przed dniem 1 stycznia 1991 r. i które nadal mieszkają na tym terytorium)”. Uregulowania bilateralne konstruujące stan prawny, według którego osoba wykazująca polskie okresy ubezpieczenia w wymiarze uprawniającym do emerytury polskiej mogła uprawnienie to po przesiedleniu

zrealizować tylko przez niemieckie organy rentowe i tylko na terytorium Niemiec, utrzymane zostały na warunkach art. 27 ust. 2-4, a więc nienaruszalności roszczeń i uprawnień nabytych do dnia 1 stycznia 1991 r. w jednej z umawiających się stron na podstawie umowy z 1975 r. tak długo, jak długo osoby te, także po dniu 31 grudnia 1990 r., mieszkają na terytorium tej strony. Stosownie do art. 27 ust. 2 zdanie drugie umowy z 1990 r., w odniesieniu do roszczeń tych osób w zaopatrzeniu emerytalnym nadal obowiązują postanowienia umowy z 1975 r.; w tym wypadku dla warunków powstania roszczenia i wysokości świadczenia właściwe są przepisy prawne obowiązujące w odnośnym miejscu zamieszkania dla okresów ubezpieczenia, które tam zostały przebyte. Postanowienie to należy odczytywać w kontekście art. 27 ust. 5 umowy z 1990 r. o utracie mocy przez umowę z 1975 r., z zastrzeżeniem wypłacania rent przyznanych na jej podstawie, zgodnie z jej postanowieniami.

Zastosowanie art. 4 umowy z 1975 r., jako przepisu szczególnego wynikającego z dwustronnej umowy o zabezpieczeniu społecznym, do której Polska i Niemcy przystąpiły przed objęciem ich stosunków w zakresie ubezpieczenia społecznego prawem Unii, należy obecnie oceniać według zasady wyrażonej w art. 8 rozporządzenia nr 883/2004, obowiązującego w czasie wydania zaskarżonych decyzji (art. 87 ust. 3, 90 i 91). W końcowej części ust. 1 tego przepisu przewidziano dalsze stosowanie instrumentów koordynacji wchodzących w zakres rozporządzenia, wiążących państwa członkowskie na podstawie umów dwustronnych poprzedzających rozporządzenie. Te umowy stosowane są nadal pod warunkiem, że są korzystniejsze dla beneficjentów lub jeżeli wynikają ze szczególnych okoliczności o charakterze historycznym, a ich skutek jest ograniczony w czasie. Tylko w tych warunkach osoba migrująca nie może być pozbawiona uprawnień wynikających z umów bilateralnych ze względu na wejście w życie wspólnotowej koordynacji (wyroki ETS w sprawie Petroni, z dnia 21 października 1975 r., 24/75, oraz w sprawie Roenfeldt, z dnia 7 lutego 1991 r., C-227/89). Zachowanie dawnych zobowiązań ma więc podwójny aspekt – uzasadnienie historyczno-prawne oraz to, że sytuacja uprawnionych jest według nich uregulowana w sposób bardziej dla nich korzystny.

W zakresie przedstawionego zagadnienia prawnego jest jasne, że zachowanie uzgodnionego w 1975 r. statusu prawnego osób, które przeniosły swoje miejsce zamieszkania z Polski na terytorium Niemieckiej Republiki Federalnej lub do Berlina Zachodniego albo po dniu 3 października 1990 r., a przed dniem 1 stycznia 1991 r. do zjednoczonych Niemiec i nadal mieszkają na ich terytorium, wynika ze szczególnych okoliczności historycznych. Status tych osób był przedmiotem negocjacji dwustronnych podczas Europejskiej Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Helsinkach i został zaakceptowany w dniu 9 października 1975 r. przy zgodzie rządu polskiego na udzielenie zezwoleń na wyjazdy do Republiki Federalnej Niemiec w celu zakończenia akcji łączenia rodzin. Ze strony niemieckiej miała znaczenie realizacja w Polsce świadczeń wynikających ze stosunków ubezpieczeniowych z nieistniejącymi już instytucjami ustawowego ubezpieczenia rentowego na obszarze Rzeszy w granicach z dnia 31 grudnia 1937 r.

Skład zwykły Sądu Najwyższego skoncentrował się na ustaleniu mocy obowiązującej postanowień umowy z 1975 r. wobec osób, które prawa emerytalne nabyły po dniu 1 stycznia 1991 r., jednak w sprawie występuje także inny istotny problem prawny, dotyczący usunięcia kolizji uprawnień i roszczeń powstałych w wyniku zastosowania wobec osób, które przesiedliły się do Niemiec przed dniem 1 stycznia 1991 r. wskazanych zasad umowy z 1975 r. W okolicznościach sprawy sprowadza się on do możliwości ustalenia praw emerytalnych na podstawie prawa polskiego z uwzględnieniem wyłącznie polskich okresów ubezpieczenia sprzed dnia 1 stycznia 1991 r. przez osobę, która przed tym dniem przesiedliła się do Niemiec i nie zmieniła miejsca zamieszkania.

Przy takim ujęciu występującego w sprawie zagadnienia, na dalszy plan schodzi zastosowanie w sprawie objętego skargą kasacyjną art. 4 umowy z 1975 r., gdyż przeniesienie miejsca zamieszkania z Polski do Niemiec nie uniemożliwia nabycia praw emerytalnych z tytułu okresów ubezpieczenia w Polsce, co zresztą dostrzegł zwykły skład Sądu Najwyższego, stwierdzając, że renty przyznane według zasad przewidzianych w umowie z 1975 r. przysługują przez okres zamieszkiwania na terytorium państwa, którego instytucja ubezpieczeniowa ustaliła rentę i w tym czasie osoba pobierająca rentę nie ma roszczenia do instytucji

ubezpieczeniowej drugiego państwa z tytułu okresów ubezpieczenia, okresów zatrudnienia oraz okresów z nimi zrównanych w drugim państwie (art. 4 ust. 3 umowy z 1975 r.). Zgodnie z tym stwierdzeniem, miejsca zamieszkania w ujęciu art. 4 ust. 3 umowy z 1975 r. nie należy traktować jako przesłanki praw do świadczeń, lecz jako warunek realizacji praw emerytalnych przyznanych na podstawie ust. 1 i 2 tego przepisu przez czas zamieszkiwania na terytorium państwa, którego instytucja ubezpieczeniowa ustaliła rentę. Ustalenia prawa do świadczeń przez polską instytucję ubezpieczeń społecznych nie tamuje samo dalsze zamieszkiwanie w Niemczech, lecz towarzyszące temu pobieranie świadczeń przyznanych przez instytucję miejsca zamieszkania z tytułu okresów ubezpieczenia w Polsce.

Uwzględniając, że prawo do emerytury powstaje *ex lege*, uzasadnione jest stanowisko, iż osoby, które osiągnęły w Polsce okresy ubezpieczenia wystarczające do uzyskania praw emerytalnych na podstawie prawa polskiego i następnie przesiedliły się do Niemiec przed dniem 1 stycznia 1991 r., mogą nabyć prawo do świadczeń z polskiego systemu ubezpieczenia społecznego, w którym miejsce zamieszkania nie jest przesłanką prawa. Osoba, która zmieniła miejsce zamieszkania w rozumieniu umowy z 1975 r., nie jest pozbawiona możliwości uwzględnienia w ustalaniu jej uprawnień emerytalnych okresów ubezpieczenia, zatrudnienia lub zrównanych z nimi przypadających przed tą zmianą. Na podstawie regulacji prawno-międzynarodowych różnicuje się wyłącznie to, w jakim państwie okresy te zostaną uwzględnione, co może być dla danej osoby mniej albo bardziej korzystne, zważywszy, że zasada terytorializmu obejmująca nabycie prawa do świadczeń oraz ich wypłatę sprzeciwia się wprost podstawowym celom integracji europejskiej, tj. ułatwianiu przepływu osób wewnątrz Unii (por. wyrok TSUE z dnia 18 grudnia 2007 r. w sprawach połączonych Doris Habelt, Martha Möser i Peter Wachter przeciwko Deutsche Rentenversicherung Bund, C-396/05, C-419/05 i C-450/05).

W tej sytuacji zachodzi konieczność oceny znaczenia zobowiązań państwowych istniejących przed wejściem Polski do Unii Europejskiej w czasie obowiązywania w polskim porządku prawnym przepisów dotyczących koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego państw-członków Unii wobec indywidualnych interesów ubezpieczonych. Nie ulega wątpliwości, że dla

uprawnionych w związku przesiedleniem bardziej korzystne są świadczenia wypłacane na podstawie prawa niemieckiego, jednak szersze traktowanie „korzyści” pozwala na wartościowanie także z punktu widzenia czasu wypłacania świadczeń. Przy uwzględnieniu, że według polskiego systemu ubezpieczeń społecznych wnioskodawczyni nabywa prawo do emerytury w wieku 60 lat, a więc wcześniej niż przysługiwałaby jej na podstawie prawa niemieckiego, uprawnienie wynikające z umowy z 1975 r. nie może być interpretowane jako oczywiście bardziej korzystne w kontekście art. 8 ust. 1 zdanie drugie rozporządzenia nr 883/2004.

W wyniku tego, że wnioskodawczyni przez przesiedlenie się zmieniła kraj zamieszkania, korzysta z regulacji przewidzianej w art. 48 TFUE, nie może więc znaleźć się w gorszym położeniu niż osoba, której sytuacja nie wykazuje żadnych elementów transgranicznych (por. wyrok TSUE w sprawie Janiny Wencel przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku z dnia 16 maja 2013 r., C-89/10 i w sprawie Aldegondy van den Booren przeciwko Rijksdienst voor Pensioenen z dnia 7 marca 2013 r., C-127/11). Równe traktowanie świadczeń, dochodów, okoliczności lub zdarzeń (art. 5 rozporządzenia nr 883/2004), jak również sumowanie okresów (art. 6 rozporządzenia nr 883/2004) nie może pozostawać bez znaczenia dla traktowania okresów ubezpieczenia przypadających przed przesiedleniem się, także przy wzięciu pod uwagę, że Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej nakazuje przyjmowanie w dziedzinie zabezpieczenia społecznego takich regulacji, które umożliwią zaliczenie wszystkich okresów uwzględnianych w prawie poszczególnych państw w celu nabycia i zachowania prawa do świadczeń oraz naliczenia wysokości świadczeń. Przepis art. 7 rozporządzenia nr 883/2004 realizuje gwarancję zachowania w zakresie zabezpieczenia społecznego praw i korzyści nabytych i będących w czasie nabywania przez osoby korzystające ze swobody przemieszczania się. Elementem tej gwarancji jest zakaz dyskryminacji tych osób (por. wyroki Trybunału Sprawiedliwości w sprawie K. Tas-Hagen, R.A. Tas przeciwko Raadskamer WUBO van de Pensioen Uitkeringsraad z dnia 26 października 2006 r. C-192/05 oraz w sprawie Haliny Nerkowskiej przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w Koszalinie z dnia 22 maja 2008 r., C-499/06). Gwarancja ta polega także

na wyłączeniu możliwości obniżenia, zmiany, zawieszenia, wstrzymania lub konfiskaty świadczeń pieniężnych należnych na podstawie ustawodawstwa jednego lub kilku państw z tego powodu, że beneficjent mieszka w innym państwie członkowskim. Należy uwzględnić tylko wyrażony w art. 10 rozporządzenia nr 883/2004 zakaz kumulacji świadczeń za ten sam okres ubezpieczenia. Jeśli okres ubezpieczenia, zatrudnienia lub zrównany z nim przypadał przed dniem przesiedlenia się, to może być uwzględniony przez instytucję jednego państwa członkowskiego tylko raz.

Uzyskanie prawa i wypłaty emerytury z tytułu okresów ubezpieczenia uprawniających do tego świadczenia jest prawnym następstwem podlegania ubezpieczeniu w systemie danego państwa. Nawiązuje do tego pogląd, że unijne przepisy o koordynacji mają na celu zapewnienie skorzystania ze świadczeń zabezpieczenia społecznego na koszt państwa właściwego nawet wtedy, gdy ubezpieczony, który pracował wyłącznie w państwie swego pochodzenia, ma miejsce zamieszkania lub przenosi miejsce swego zamieszkania do innego państwa członkowskiego (por. wyrok TSUE w sprawie Urszuli Elsen z dnia 23 listopada 2000 r., C-135/99).

Jak wynika z okoliczności sprawy, w której przedstawiono zagadnienie prawne, polski organ rentowy odmówił wnioskodawczyni ustalenia prawa do emerytury z tytułu okresów ubezpieczenia osiągniętych w Polsce bez upewnienia się, że ustalono jej świadczenia na podstawie prawa niemieckiego, a ta kwestia ma istotne znaczenie dla wyrokowania, ponieważ nie jest dopuszczalne arbitralne uwzględnienie okresów ubezpieczenia w innym państwie przez określoną instytucję danego państwa ani podwójne uwzględnienie tych samych okresów (art. 10 rozporządzenia nr 883/2004; por. też wyroki Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 2014 r., II UK 456/12, niepubl. i z dnia 27 lutego 2014 r., II UK 334/13, niepubl.).

Przyznanie lub odmowa prawa do emerytury przez instytucję ubezpieczeniową państwa będącego członkiem Unii Europejskiej, będącego stroną wcześniej zawartych umów o ubezpieczeniu społecznym, wymagało – ze względu na ewentualne zastosowanie umowy z 1975 r. – uprzedniego wdrożenia procedury właściwej unijnej koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, prowadzącej do ustalenia zaistnienia prawotwórczego faktu uwzględnienia polskich okresów

ubezpieczenia na podstawie niemieckich przepisów ubezpieczeniowych. Procedura ta została zresztą wszczęta przez ubezpieczoną, która okresy ubezpieczenia w Polsce objęła wnioskiem złożonym zgodnie z art. 36 rozporządzenia Rady (EWG) nr 574/72 z dnia 21 marca 1972 r. w sprawie wykonywania rozporządzenia (EWG) nr 1408/71 w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników najemnych i ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie (tekst skonsolidowany: Dz.U. L 28, 30.1.1997, s. 1; dalej – „rozporządzenie nr 574/72”). Wniosek powinien być przesłany z formularzem zawierającym dane dotyczące okresów ubezpieczenia ukończonych zgodnie z ustawodawstwem stosowanym przez tę instytucję, w której został złożony (art. 41 – 43 rozporządzenia nr 574/72) lub – po wejściu w życie przed wydaniem zaskarżonych decyzji art. 47 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 987/2009 z dnia 18 września 2009 r. dotyczącego wykonania rozporządzenia (WE) nr 883/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz.U. L 284 z 30.10.2009 r., s. 1-42) – na jego podstawie.

Sąd Najwyższy zwrócił uwagę na konieczność dostosowania się przez instytucje państwa, w którym obowiązują rozporządzenia o koordynacji do trybu nakazującego zwrócenie się do instytucji innego państwa członkowskiego, niezwłocznego dostarczenia lub wymiany między sobą wszystkich danych niezbędnych do ustanowienia i określenia praw i obowiązków osób, do których ma zastosowanie rozporządzenie podstawowe (wyrok z dnia 6 czerwca 2013 r., II UK 333/12, OSNP 2014 nr 3, poz. 47). Przekazywanie tych danych odbywa się bezpośrednio pomiędzy samymi instytucjami lub za pośrednictwem instytucji łącznikowych. Zastosowanie ma również decyzja nr A1 Komisji Administracyjnej w sprawie ustanowienia procedury dialogu i koncyliacji w zakresie ważności dokumentów, określenia ustawodawstwa właściwego oraz udzielania świadczeń na mocy rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004 (Dz.U. UE C 106 z 24 kwietnia 2010 r.).

W procedurze rozstrzygania kolizji systemów zabezpieczenia społecznego przewidziana jest także możliwość ponownego rozpatrzenia przez zainteresowane instytucje na podstawie art. 48 rozporządzenia nr 987/2009 wydanych decyzji, gdyby okazało się, że wzajemne oddziaływanie decyzji podjętych przez dwie

instytucje ubezpieczeń społecznych mogło wpłynąć w sposób niekorzystny na prawa wnioskodawcy.

W sprawie wnioskodawczyni polski organ rentowy uzyskał od instytucji niemieckiej – na zasadach określonych w art. 76 rozporządzenia nr 883/2004 – informacje ograniczone do ustalenia miejsca jej zamieszkania. Nie są one jednak wystarczające do uzyskania przez polski organ rentowy potwierdzenia, że instytucja niemiecka ustaliła prawo wnioskodawczyni do emerytury według prawa niemieckiego w wyniku uwzględnienia okresów ubezpieczenia w Polsce przed jej przesiedleniem się na podstawie art. 4 umowy z 1975 r. Powoduje to lukę w ustaleniach, która nie pozwala na jednoznaczne i juredycznie niewadliwe rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego przedstawionego składowi powiększonemu Sądu Najwyższego.

Z tego względu Sąd Najwyższy na podstawie art. 61 § 1 ustawy o Sądzie Najwyższym (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 499 ze zm.) postanowił, jak w sentencji.